

İran'ın Irak Politikası ve Temel Dinamikler

ABD'nin 2003'te Irak müdahalesinin İran için büyük fırsat ortaya çıkardığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mevcut durum itibariyle İran, Irak'ı bölge politikalarını uygulamada bir sıçrama tahtası olarak kullanılırken, aynı zamanda dinî ideolojisi açısından da Şiiliğin merkezi olan Necef'e hâkim olma mücadelesinden de bahsetmek mümkündür.

Bugünkü Irak toprakları tarihin her döneminde pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığı gibi, pek çok güç odağının da hedefi olmuştur. Bu durum dinden siyasete, ekonomiden askerî alana kadar her koşulda kendini göstermiş ve bugüne kadar ulaşmıştır. Bu hedef olma durumu, Irak'ın zengin bir medeniyetin beşiği olmasının yanı sıra, kimlik ve kültürel çeşitliliği, sahip olduğu doğal kaynaklar, jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle günümüze kadar gelen süreçte pekişmiştir.

Bugün Irak pek çok çekişme ve tartışmanın odak noktası konumunda olmakla birlikte, küresel ve bölgesel aktörlerin mücadele ve müdahale alanı haline gelmiştir. Bu noktada özellikle Irak'ın İran açısından son derece stratejik bir öneme sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Zira İran, 1979 İslam Devrimi'nin ardından Ayetullah Humeyni'nin önderliğinde yeni bir siyasi-dinî ideoloji (velayet-i fakih) ortaya koymuş ve devrim ihracı politikasıyla bu ideolojiyi önce Şii İslam coğrafyasına, sonra da İslam'ın geneline benimsetme çabasına girişmiştir. İran aynı zamanda bu politik/dinî ideolojik çabayı, politik çıkar ekseni de kullanmaya başlamıştır. Bu anlamıyla ABD'nin 2003'te Irak müdahalesinin İran için büyük fırsat ortaya çıkardığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mevcut durum itibarıyla İran, Irak'ı bölge politikalarını uygulamada bir sıçrama tahtası olarak kullanılırken, aynı zamanda dinî ideolojisi açısından da Şiiliğin merkezi olan Nəcəf'e hâkim olma mücadelesinden de bahsetmek mümkündür.

Ancak 2003 öncesi döneme bakıldığında, özellikle Saddam Hüseyin rejimi döneminde, Irak

Ortadoğu'da İran'ı dengeleyici bir rol oynamıştır. İran'ın Arap Ortadoğusu ile arasındaki doğal set konumunda olan Irak, bu nedenle İran'ın birincil hedeflerinden biri olmuştur. Irak, 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra da devrim ihracı politikasının birincil uygulama ve hedef alanı haline gelmiştir. Nitekim Şiilik mezhebinin dinî ve fıkırsel merkezi olan Irak, aynı zamanda Şii nüfusa sahip olan ülkeler arasından İran ve Pakistan'dan sonra en fazla Şii nüfusa sahip olmasıyla da İran İslam Devrimi'yle birlikte Ayetullah Humeyni'nin ortaya koyduğu yeni dinî/siyasi ideolojiden etkilenmiştir. Bu etkileşimdeki en büyük nedenlerden biri, Irak'taki geçmiş rejimlerin Sünni Arap kimliği temelinde bir yönetim anlayışı üzerinden ülkeyi yönetmeleri dolayısıyla Iraklı Şiiilerin yaşam alanı olarak kendilerine İran'ı seçmiş olmalarıdır. Yıllar içerisinde pek çok Iraklı Şii ya zorunluluktan ya da tercihen Şiiliği daha rahat yaşabileceği ülke olan İran'a göç etmek durumunda kalmıştır. Bu göç durumu Irak'ta iktidara gelen sosyalist, Arap milliyetçisi ve Sünni köklere dayalı Baas Partisi ile daha da artmıştır. Zira Baas Partisi iktidarı döneminde Iraklı Şiiiler İran'la irtibatını arttırmış, hatta Sadr ailesi Tahran'a daimi bir temsilci göndermiştir. Baas yönetimi altında zengin, halk arasında etki sahibi olan Şii gruplar ve kişiler tehdit olarak görülmüş, birçoğunun malına ve mülküne el konurken, bir kısmı da sürgüne gönderilmiştir.

İran İslam Devrimi'nin yapıldığı yıl olan 1979'da Saddam Hüseyin'in Hasan el-Bekir yerine Irak'ta devlet başkanı olmasıyla birlikte Irak'taki Baas Rejimi daha da sertleşmiştir. Humeyni'nin devrim

İran İslam Devrimi'nin yapıldığı yıl olan 1979'da Saddam Hüseyin'in Hasan el-Bekir yerine Irak'ta devlet başkanı olmasıyla birlikte Irak'taki Baas Rejimi daha da sertleşmiştir.

başarısı Irak'ta da yankı bulmuş ve başta Kerbela ve Nəcəf olmak üzere Şiiilerin yaşadığı vilayetlerde İran İslam Devrimi'ne destek veren gösteriler yapılmıştır. Humeyni'ye olan bu desteğin en önemli sebeplerinden biri 1965'ten 1979'a kadar Irak'ta sürgün hayatı yaşaması ve Nəcəf'te medresede eğitim vermesi olarak gösterilebilir. Zira Baas Rejimi Irak'ta iktidara gelmesinden sonra İran'daki Şah rejimiyle ilişkiler bozulmuştur. Nitekim 1979'dan sonra iki ülke arasında büyük bir mücadele ve 8 yıl süren ve kazananı olmayan bir savaş yaşanmıştır. İran-İrak Savaşı iki ülke ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Iraklı bazı Şii gruplar İran tarafına geçerek Baas rejimine karşı savaşmış ve İran'da Iraklı Şii oluşumlar kurulmuştur. Bunlar arasındaki en önemli oluşumlardan biri o dönemki adıyla Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'dir (SCIRI). 1982'de siyasi bir oluşum olarak Irak'taki en büyük Şii ailelerden biri olan el-Hekim ailesi tarafından İran'da ve İran'ın desteğiyle kurulan SCIRI, sadece siyasi oluşum olmakla kalmamış, ayrıca silahlı bir yapı da oluşturmuştur. Bedir Örgütü olarak bilinen bu silahlı yapı, İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü tarafından eğitilmiş ve lojistik olarak

desteklenmiştir. İran-İrak savaşında Iraklı Şiiilerin bir kısmının İran'ın yanında Irak'a karşı savaşması, Saddam Hüseyin'in liderliğindeki Baas rejiminin Şiiilere karşı baskısını daha da yoğunlaştırmıştır. Saddam döneminde pek çok Iraklı Şii İran'a göç etmek zorunda kalmış, bir kısmı da Irak'taki Baas rejimi tarafından sürgün edilmiştir. Bu İran ile Irak Şiiliği arasındaki etkileşimi ve Iraklı Şiiiler üzerinde İran etkisini arttırmıştır.

Nitekim bu etkileşimin sonuçlarını 2003'ten sonra daha net görmek mümkündür. ABD'nin müdahalesiyle Saddam Hüseyin ve Baas rejiminin yıkılması sonrası ortaya çıkan tablo içerisinde Irak'taki nüfusun %60-65'ini oluşturan Şiiiler iktidarın ana sahibi olmuştur. Bu noktada ABD'nin Şiiileri ön plana çıkartan tavrı tartışma ortaya çıkarmış, ABD'nin göz göre Irak'ı İran'a teslim ettiği yorumları yapılmıştır. Bu noktada ABD'nin bölgedeki İran'ın yükselişine karşı yeni bir Şii kutbu ortaya çıkarmaya çalışmış olabileceğini söylemek mümkündür. Temelde Irak Şiiliğinin pek çok anlamıyla Humeyni'nin ortaya koyduğu velayet-i fakih sistemiyle uyuşmadığı ve Irak'taki Arap kimliğinin güçlü nüveleri düşünüldüğünde, ABD'nin, Iraklı Şiiileri destekleyerek yeni bir Irak inşa etmek suretiyle İran yayılmacılığının önüne set çekmeyi planlamış olabileceği görülmektedir. Zira ABD'nin de 2010'a kadar Irak'taki güçlü askeri varlığının İran'ın etkisini sınırlayacağı ve yeni Irak'ın ABD'nin uzak üssü olacağının hesabı yapılmış olabilir. Ancak 2003'ten sonraki sürece bakıldığında ABD'nin bu hesabının tutmadığı aşikârdır. Hatta 2011'de Suriye olaylarının başlamasının ardından İran'ın önce

Suriye'de bir aktör haline gelmesi, daha sonrasında da Irak ve Suriye'de IŞİD'in ortaya çıkmasıyla birlikte Irak'taki etkin konumunu arttırması İran'ın pozisyonunu güçlendirmiştir. Özellikle IŞİD sonrası süreçte Irak'ta ortaya çıkan Şii milis yapılanmalar ve Haşdi Şabi üzerinden Irak'ta saha üzerinde de gücünü arttırmıştır. Nitekim başta İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani olmak üzere pek çok İranlı askeri yetkili Irak'ta operasyonlara katılmış, operasyonları yönlendirmiş ve lojistik destek sağlamıştır. Bu anlamıyla İran için Irak doğal bir yaşam sahası haline gelmiştir. İran kendisine yönelebilecek olası tehditleri Irak toprakları ve insanını kullanarak bertaraf etme stratejisini uygularken, diğer taraftan da etki sahasını genişleterek bölge politikalarına yön vermek için bir üs haline dönüştürmüştür. Hatta İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ali Yunusi, Bağdat'ı kendi başkentleri olarak sayacak kadar ileri giden açıklamalar yapmıştır.

Bu noktada İran'ın Irak'taki etkinliğinin müdahale sınırlarına ulaşmasının Şiiiler dâhil Irak'ın genelinde bir rahatsızlığa yol açtığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu rahatsızlık ve Irak'taki genel siyasi durumun Irak'ı yeni bir arayışa götürdüğü görülmektedir. 15 Mayıs 2018'de yapılması planlanan seçimler öncesinde, mezhepçilik ve etnik ayrışmadan uzak, Iraklılık kimliğine dayalı, milliyetçi ve seküler bir akım ortaya çıkmıştır. Nitekim Irak'taki en büyük ve en eski Şii siyasi oluşumlardan biri olarak bilinen Irak İslam Yüksek Konseyi Başkanı Ammar el-Hekim partisinden ayrılarak 24 Temmuz 2017 tarihinden Ulusal Hikmet Akımı (Teyyar el-Hikme el-Vatani/

ABD'nin müdahalesiyle Saddam Hüseyin ve Baas rejiminin yıkılması sonrası ortaya çıkan tablo içerisinde Irak'taki nüfusun %60-65'ini oluşturan Şiiiler iktidarın ana sahibi olmuştur. Bu noktada ABD'nin Şiiileri ön plana çıkartan tavrı tartışma ortaya çıkarmış, ABD'nin göz göre Irak'ı İran'a teslim ettiği yorumları yapılmıştır.

National Wisdom Trend) adıyla yeni bir parti kurduğunu ve başkanı olduğu partiden ayrıldığını açıklamıştır. Iraklı en önemli Şii liderlerden biri olan Mukteda es-Sadr'ın da Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiş olması, Irak'taki dönüşüm açısından önem taşımaktadır. Buna rağmen İran'ın Irak'taki etkisinin zayıfladığını söylemek mümkün değildir. İran'ın Irak'taki yaptığı "yatırım" dan kolay vazgeçmeyeceğini aşikârdır. Irak, İran için ileri karakol durumundadır. İran bu nedenle Irak'ta farklı stratejiler üzerinden etkinliğini korumaya, sürdürmeye ve arttırmaya çalışacaktır. Bununla birlikte önümüzdeki süreçte Irak'taki yeni dönüşüm dalgasının etki sahasını genişletmesi ve ABD'nin de yeniden Irak'ta rol üstlenmesi, Irak'ta yeni mücadelenin adımları anlamına gelebilir. ○

ORSAM Araştırmacısı